

Merkityksellinen maisema

Näkökulmia taideperustaiseen ympäristökasvatukseen puutarhassa ja metsässä

Käyttäjälle

Käsissäsi on taideperustaisen ympäristökasvatuksen materiaali, jonka tarkoitus on avata taiteellista ajattelua osana ympäristökasvatusta sekä jakaa menetelmiä toteuttaa kestävää taidetoimintaa osana kokonaisvaltaista oppimista luonnonympäristössä.

Materiaalissa valotetaan lyhyesti ympäristötaiteen alan historiallisia ja nykypäivän ilmiöitä. Taidekasvatuksellinen ja ympäristöä kunnioittava asenne yhdistyvät osallistavassa ja luovassa toiminnassa oman elinpiirin merkitykselliseksi tekemisessä.

Materiaalissa esiteltävät taideprojektit ovat toteutuneita esimerkkejä Kumpulan koulukasvitarhalla järjestetyiltä ympäristötaideleireiltä, yhteisöllisistä taideprojekteista sekä työpajoista. Materiaalista voi etsiä innoitusta kuka tahansa, joka on kiinnostunut aiheesta tai haluaa hyödyntää taideperustaisen ympäristökasvatuksen toimintaideoita opetus- tai ohjaustyössä.

Ympäristötaiteen tekeminen saa ominaisluonteensa paikkojen, ihmisten ja yhteisöjen kautta, joissa sitä tehdään. Taiteellisia menetelmiä ympäristölähtöiseen työskentelyyn kannattaakin soveltaa oman työnsä kasvatukselliseen, kulttuuriseen ja materiaaliseen luonteeseen sopivaksi.

Merkityksellinen maisema – näkökulmia taideperustaiseen ympäristökasvatukseen puutarhassa ja metsässä 2016

Teksti ja taitto Tiina Humaloja

Projektiosuudet Tiina Humaloja ja Veera Kuokka

Valokuvat Tiina Humaloja, Pirjo Sillanpää (s. 10–11), Veera Kuokka ja Lasten ja nuorten puutarhayhdistyksen ry kuva-arkisto (s. 18–19), Tuomas Jurvelin (yläkuva s. 27)

© Lasten ja nuorten puutarhayhdistys ry, Nuorisoasiainkeskus

Sisältö

Taide ympäristökasvatuksessa 4

Ympäristötaide kasvattajana 4

Kestävä taidekasvatus 5

I Paikka lähtökohtana 6

Taide paikoissa 6

Paikkakasvatus 6

Paikan tuntu 8

Maja 10

Pienoismaailma metsässä 12

II Materiaalin kiertäminen 14

Kierrätettyä taidetta 14

Köyhistä materiaaleista biologisiin prosesseihin 15

Kasvava ja katoava veistos 16

III Osallisuus ja yhteisöllisyys 18

Yhteisötaiteen luonteesta 18

Ihmiset istuttivat 7000 tammea 18

Osallistavia toimintatapoja arjen ympäristössä 18

Unelmien puutarha 20

Yhteisötaideprojekti Kukkapenkki 22

Puheluja puutarhasta 24

IV Aineeton taide 26

Taidetta kävelemällä 26

Luonto taiteen tekijänä 26

Kokemuksellinen luontosuhde 27

Valon ja varjon teatteri 29

Grafiikkaa savulla 30

V Juhlat ja tapahtumat puutarhassa 32

Vuoden kierron juhlat 32

Utopiha 34

Taide ympäristökasvatuksessa

Tämän materiaalin kasvatuksellinen näkökulma painottuu kokemuksellisen ympäristösuhteen kehittymiseen, jossa osallistujien elämykset, persoonalliset tulkinnat ympäristöstä ja merkityksenanto paikoille toimivat luontosuhteen rakentajina. Ympäristön käsite on kokonaisvaltainen. Se on luonnon, kulttuurin, esteettisten elämysten, vuorovaikutuksen ja eettisen toiminnan monimuotoinen kohtaupaikka.

Niin ympäristö- kuin taidekasvatuksen yhteisinä tavoitteina on lisätä havainnon herkkyyttä ympäristöä kohtaan sekä tukea kokemuksellisen ja aistivoimaisen luontosuhteen kehittymistä. Taiteellisessa työskentelyssä ympäristökasvatuksen osana sitoudutaan vastuulliseen ympäristökäyttäytymiseen, erityisesti taiteellisen työskentelyn näkökulmia ja merkityksiä avartavan kokemuksellisuuden kautta. Taideperustaisen ympäristökasvatuksen pyrkimyksenä on rikastaa havainnointia sekä eri näkökulmien muodostamista ympäristöstä, jossa ympäristön tilan tiedolliset puolet ovat läsnä kokemuksellisella tasolla.

Tässä materiaalissa ympäristökasvatus ja taide yhdistyvät käsin kosketeltavaksi ja paikkalähtöiseksi työskentelyksi kulttuurihistoriallisessa puutarhassa ja sitä rajaavassa metsässä sekä kaupunkimaisemassa. Materiaalissa esiteltujen projektien taustalla vaikuttaa ajatus henkilökohtaisen suhteen muodostamisesta puutarha- ja luonnonympäristöön sekä sen merkityksellistäminen taiteellisen ja toiminnallisen työn kautta.

Taiteellisessa ympäristökasvatuksessa on keskeistä havainnon harjoittaminen. Havainnointi työskentelyssä on moniaistista ja se on huomioita, joille ei välttämättä löydy sanoja tai kategorioita. Havainnon herkkyyden kasvattaminen mahdollistaa erilaisia tapoja merkityksellistää vaikka omaa lähiympäristöä sekä ymmärtää omaa toimintaa osana luonnon kiertokulkua, jossa me ihmiset olemme yksi osa muiden joukossa. Materiaalissa jaettu taidetoiminta lasten, nuorten ja aikuisten kanssa nousee ajatuksesta, että ympäristökasvatuksessa arvostus ja kunnioittava toiminta ympäristön puolesta saattaa nojata pieniin, mutta sitäkin lumoavimpiin kokemuksiin, joita kiireettömän taidetoiminnan yhteydessä on mahdollista syntyä.

Taideperustaisen ympäristökasvatuksen toimintatavat tukevat ihmisen kokonaisvaltaista

osaa ympäristössään. Ympäristön omaksi kokemisessa ja sen puolesta toimimisessa tarvitaan tietojen lisäksi kokemuksellisuutta sekä kaikkia aisteja tukevaa toimintaa. Sanoittamattomien kokemusten hyväksyminen osana ympäristön jäsentämistä sekä omakohtaiset tulkinnat paikoista, luovat taideperustaiseen ympäristökasvatukseen kokonaisvaltaisen otteen. Luonnonmateriaaleilla työskentely mahdollistaa konkreettisen suhteen syntymisen ympäristöön.

Taiteen erityisyys ympäristökasvatuksessa on myös osallistumisen ja kuulumisen tunteen vahvistamista yhteiseen ympäristöön, oli kyseessä urbaani- tai luonnonympäristö. Esteettisen toiminnan luomat kokemukset ja niiden jakaminen muille vahvistavat kuulumista paikkaan sekä ryhmään tai yhteisöön. Ympäristötaidetoiminnassa korostuu yhteistyö yhteisen ympäristön innoittamina ja puolesta.

Ympäristötaide kasvattajana

Yleisesti ympäristötaiteeksi voidaan kutsua ekologisista asioista käsittelevää taidetta, jossa keskeisenä juonena kulkee kokemuksellinen pohdinta ihmisen suhteesta omaan elinympäristöönsä. Luonto voi olla myös taiteen tekijänä teoksessa, jolloin ihminen luo edellytykset esimerkiksi valolle ja varjolle toimia teosten muotoilijana. Taideperustainen ympäristökasvatus saa vaikutteita ympäristötaiteen melko lyhyestä perinteestä noin 1950-luvulta eteenpäin ja ihmisen kuulumisesta luontoon sekä siitä ristiriidasta, jonka nykyaikainen elämä tähän suhteeseen luo.

Ympäristötaiteen tekeminen on lähestymistavoiltaan monitaiteista. Monitaiteiset lähestymistavat sisältävät niin kuvien tekemistä, rakentelua, veistämistä kuin esittävää taidetta ja performansseja. Monitaiteisiin toimintatapoihin sisältyy monen aistin yhteenkietoutumista ympäristön tuoksujen, makujen, koskettamisen ja visuaalisten elementtien kautta. Monitaiteisuus tukee eri aistein hahmotettavan ympäristön jäsentämistä kokonaisvaltaiseksi ympäristösuhteeksi. Monitaiteisuus rikastaa myös sanattomien paikkakokemusten jakamista eri tavoin.

Ympäristötaiteen tekemiseen liittyy kriittisyyden vaaliminen vallitsevan kulttuurin toiminta- ja ajattelutapojen kohtaan. Kriittisyydellä on taiteellisessa toiminnassa aina kokemuksellinen ulottuvuutensa. Toisin tekemisen ja ajattelemisen ei tarvitse kummuta ainoastaan ahdistuksesta, se voi olla

toiveikkuuteen nojaavaa halua tehdä toisin.

Taideperustainen ympäristökasvatus ottaa taiteen perinteisten työtapojen lisäksi vaikutteita nykytaiteellisista ilmiöistä ja toimintamuodoista. Ympäristötaiteen tekijän materiaalisalkku on yhtä valtava kuin ympäristön tarjoamat biologiset prosessit sekä kerätyt roskat, kierrätys- tai luonnonmateriaalit. Tänä päivänä ympäristöön ja luonnonprosesseihin orientoitunut taidekasvatus voi ottaa esimerkkiä tieteellisistä tavoista toimia. Taiteellisen löytöretken metsään tai puutarhaan voi tehdä mikroskoopilla, luupeilla, erilaisilla kameroilla havainnoimalla sekä aikaa, tapahtumia ja asioita systemaattisesti rekisteröiden tai lajitellen. Taiteelle ja taidekasvatukselle ominainen sattuman salliva luonne sekä objektiivisuuden poissaolo erottavat ympäristöön suuntautuvan tutkimusmatkan tieteestä.

Kestävä taidekasvatus

Ympäristötaiteen historia on vastalauseiden historiaa. 1960-luvulla länsimaiset taiteilijat turhautuivat ympäristön kuluttavaan ja riistävään käyttöön ja alkoivat esittää kritiikkiä taiteen kaupallistumiselle. He toteuttivat teoksiaan luonnonmateriaaleista gallerioihin ja museoihin siten, että niitä ei voinut myydä, ostaa eikä siirtää teoksen siitä kärsimättä. Teoksia tehtiin myös luontoon, kauas aavikoille ja metsiin, eikä niistä jäänyt materiaaliksi kuin valokuva, videotointi tai äänitys. Ympäristötaide näyttäytyi taiteena, joka kommentoi ihmisen suhdetta luonnon omistamiseen, riistämiseen ja hallitsemiseen.

Materiaali on jaettu neljään teemalliseen osioon, jotka ovat Paikka lähtökohtana, Materiaalin kierto, Osallisuus ja yhteisöllisyys sekä Aineeton taide. Ne nostavat esille yleisemmin ympäristötaidetoiminnalle erityisiä sisältöjä ja toiminnan tapoja. Materiaalin taiteelliset projektit ovat yhteydessä näihin ilmiöihin.

Kasvatuksellinen näkökulma korostuu paikkasidonnaisessa ympäristötaiteessa, jossa tehdään yhdessä tai yksin jotain sellaista, jota ei voi siirtää tai viedä kotiin eli jotain, jota ei voi omistaa. Tuuli tai vesi hävittää hiekkaan piirretyt kuviot, virta vie kaarnan tai aika mädättää nurmiveistoksen. (Osio I)

Ympäristökasvatuksen näkökulmasta taiteen tekeminen huomioi työskentelyn ekologisuuden eli ihmisen toiminnan tasapainon suhteessa luontoon. Taiteen materiaalien valinnalla ympäristövastuullisuuden lisäksi vaikutetaan myös teoksen luonteeseen, sen kertomaan viestiin ja sisältöön. Tässä materiaalissa on esiteltynä täysin luonnollisilla tai metsästä kerätyillä materiaaleilla

tehtyjä teoksia sekä sellaisia, joihin on käytetty pääasiassa kierrätysmateriaaleja. (Osio II)

Taidetoiminnan kestävyys huomioi myös pedagogiset ja taiteelliset työmenetelmät. Kasvatuksen alan ilmiöt, kuten osallistavat ja yhteisölliset toimintatavat, sosiokulttuurinen innostaminen sekä ulkona oppiminen ovat tämän materiaalin taideperustaisen ympäristökasvatuksen kulmakiviä. Ne tukevat oppimisen ja kasvamisen laajentumista kokonaisvaltaiseksi, vuorovaikutteiseksi ja kunnioittavaksi luontosuhteeksi. (Osio III)

Ympäristötaiteen tekemisessä katoavuus, aineettomat ilmiöt tai materiaalin sulautuminen ja muuttuminen muuksi on luonteva osa prosessissa. Taiteellinen työskentely voi olla täysin kiinni hetkessä, kuten esittävässä taiteissa. Myös itse tekeminen voi olla sekä teos että taiteenmateriaali, erityisesti silloin kun ihminen tekee taiteellista yhteistyötä luonnon ilmiöiden kanssa. (Osio IV)

Viimeinen osio käsittelee juhlien merkitystä osana kokonaisvaltaista prosessimuotoista työskentelyä sekä puutarhakulttuuria.

Kirjallisuus

Cantell, H. 2004. Johdanto. S.12–15. Teoksessa Cantell, H. (toim.). Ympäristökasvatuksen käsikirja. Ps-kustannus. Jyväskylä

Nordström, H. 2004. Ympäristökasvatuksen toimintamalleja. S. 116–129. Teoksessa Cantell, H. (toim.). Ympäristökasvatuksen käsikirja. Ps-kustannus. Jyväskylä

Jokela, T. 1995. Ympäristötaiteesta ympäristökasvatukseen. S. 25–37. Teoksessa Mantere, M.-H. (toim.) Maan kuva – kirjoituksia taiteeseen perustuvasta ympäristökasvatuksesta. Taideteollinen korkeakoulu. Helsinki

Sederholm, H. 2000. Tämähän taidetta? S.110–113. WSOY.

I Paikka lähtökohtana

Taide paikoissa

Ympäristötaiteen tekemisessä paikalla on aina erityinen merkitys. Paikkasidonnainen taide tarkoittaa tiettyyn tilaan tai paikkaan tehtyä taidetta, jossa korostuu paikan luonne, sen historia, nykypäivä tai materiaallinen olemus. Paikkasidonnainen taide tehdään teoksen esittämipaikassa, jolloin paikassa työskentelystä tulee osa teosta. Teos voi olla myös teko tietystä paikassa, kuten paikan luonteesta ammentava performanssi. Paikkasidonnaisessa teoksessa ja taiteessa korostuu ainutlaatuisuus, sillä sitä ei voi sellaisenaan esittää missään muualla eikä sitä voi siirtää ilman, että teos jollain tavalla muuttuu. Paikkasidonnainen teos voi olla kommentti ympäristönsä, se voi korostaa sen koettua kauneutta tai esittää paikalle vastalauseen.

Paikkasidonnaisessa taiteellisessa työssä paikka saa toiminnan myötä uusia tulkintoja, merkityksiä sekä tarkoituksen. Kuva- ja ympäristötaiteilija Erja Laakkonen rakensi Mätäjoen kunnostamisen yhteydessä pidettyyn ympäristötaidenäyttelyyn Risumajat-nimisen teoksen vuonna 2002. Satunnaiselta vaikuttava kaupunkipuron pusikkoinen ranta muuttui paikkasidonnaisen teoksen myötä kokonaisuudeksi, jonka luonne vaihteli vuodenaikojen mukaan. Risumajat loivat Mätäjoen rantaan uuden tilan, joka herätti kysymyksiä siitä, miksi ja keitä varten puronrannan majat on rakennettu tai mitä niiden ulkomuoto kertoo alueen historiasta ja ihmisen suhteesta puroon tai veteen ylipäänsä.

Taiteellinen työskentely erityisessä paikassa muuttaa tekijän paikkakokemusta. Vieraasta ja määrittelemättömästä metsästä voi majojen rakentelun myötä muodostua koti tai ainakin toive kodista. Ympäristökasvatuksellisessa taidetoiminnassa esimerkiksi majojen rakentaminen muuttaa aistillista suhdetta metsään, sillä pysähtyminen ja aloilleen asettuminen saa huomion kiinnittymään asioihin, joita ei ohi kulkiessa huomaa. Metsäympäristön havainnoimisen lähtökohtana toimii nyt asumus, jonka ympärille muu metsä rakentuu ja johon teos luo uuden paikan. Rakentaminen vaatii erilaatuisia fyysisiä tekoja, kuten materiaalin etsimistä ja paikan kartoittamista. Kantaminen, kurottelu, kiertäminen ja materiaalin työstäminen rakennusaineeksi vaativat ruumiillista työskentelyä, joka tukee paikan moniaistista kokemista.

Paikkakasvatus

Taiteeseen perustuvaa ympäristökasvatusta voidaan kutsua paikkakasvatukseksi. Paikkakasvatuksessa muodostuu tärkeäksi paikan monipuolinen ja eri aistein havainnoitava ympäristö.

Paikkakasvatuksessa työskentely voi alkaa välillisestä paikan kokemuksesta, jossa tieto paikasta toimii johdattelijana sen luonteeseen. Paikan tiedollinen puoli voi olla esimerkiksi uutisia, lehtikirjoituksia, muita kulttuurintuotteita ja esineistöä tai myyttisiä kertomuksia kyseessä olevasta paikasta. Tästä välillisestä tiedosta edetään kohti osallistuvampaa ja syvällisempää paikan ymmärtämistä, jossa jokaisen toimintaan osallistuvan omat havainnot ja kokemukset tuovat paikalle uusia tulkintoja. Uuteen paikkaan tutustuminen voi alkaa myös vapaan tutkimisen tai oleilun avulla ja itselleen mielenkiintoisiin asioihin tutustumalla. Eri keinot ja tavat tutustua paikkaan ovat vapaassa tutkimisessä ja havainnoinnissa sallittuja.

Paikka on ympäristö- ja taidekasvatuksessa monitasoinen. Paikka voi olla esimerkiksi kaistale puiden rajaamaa suota, kotipuutarha tai laajempi kokonaisuus kuten kauppakeskus tai kylä. Se on fyysinen ja sille ovat ominaisia tietyt mittasuhteet, materiaalit sekä muodot. Paikkaan liittyy myös aina subjektiivinen ulottuvuus, eli siellä muodostuneet kokemukset, elämykset ja moniaistiset, keholliset havainnot. Paikkaan kuuluvat myös sen kirjalliset viittaukset, kuten historialliset kertomukset, myytit, uskomukset ja näistä muodostuva kokonaisuus, josta ihmiset ovat välittäneet osasia toisilleen iltanuotioilla, raporteissa, saduissa ja nykyään sosiaalisessa mediassa. Paikkaa luonnehtii myös sen sosiokulttuurinen olemus eli mikä se on kokonaisuutena ja mitä toimintaa varten.

Taiteellisessa toiminnassa paikalla on aina myös sellaisia piirteitä ja merkityksiä, joita ei voi sanoittaa. Lähtökohtana paikkakasvatuksessa on kokemus paikasta, niin sanottu eletty paikka. Olennaista taideperustaisessa ympäristökasvatuksessa on prosessi, jossa ympäristö muuntuu kokijalle eletyksi, merkitykselliseksi ja monitulkintaiseksi paikaksi. Eletty ja koettu paikka konkretisoituu paikkasidonnaisessa taidetoiminnassa tai lopullisessa teoksessa aina jollain tavalla. Tässä prosessissa tärkeäksi kasvattajaksi muotoutuu taiteelliselle työskentelylle ominainen moniaistinen, sanaton toiminta sekä paikan metaforiset ulottuvuudet. Paikkaan kiintyminen voi olla eri tavoin ajatuksellinen, haastava ja elämyksiä herättävä.

Puutarha ja metsä

Tässä materiaalissa esitetyt paikat ja niistä kummunnut ympäristötaide tuo näkyväksi Kumpulán koulukasvitarhalle ominaista puutarhakulttuuria ja taiteen tekemistä lasten, nuorten ja aikuisten puutarhassa. Paikoissa yhdistyy luonnonmukaisen muotopuutarhan ja metsán yhteisvaikutuksesta syntynyt toiminta. Koulukasvitarhaa voi pitää yhtenä kokonaisuutena tai erottaa sieltä erilaisia pienempiä paikkoja taidetyöskentelyn lähtökohdaksi.

Kumpulan koulukasvitarha on 1920-luvulla ihmisen rakentama ja muokkaama, puolittain urbaani ja suurelta osin luonnon prosessien hallitsema kokonaisuus keskellä Helsingin kaupunkia. Puutarhaa voi kutsua suureksi ulkoilmahuoneeksi, jossa sekä ihmisellä että luonnolla on tilaa hengittää. Taiteen menetelmin toteutettava ympäristökasvatus saa vaikutteita puutarhakulttuurista, johon vaikuttaa niin puutarhataiteen perinne kuin puutarha esteettisenä, ajassa elävänä kokonaisuutena. Klassismin ajan muotopuutarhaa ja sen ylläpitoa voi tarkastella käsitteellisemmästä näkökulmasta myös ympäristötaiteena: puutarhamaisemaa aisteja rikastuttava kokonaisuutena sekä puutarhan hoitotyötä ja maiseman muokkausta moniaistisena kehollisena työnä yhdessä maan ja paikan kanssa. Taiteen kautta tarkasteltuna puutarhasta muodostuu kokonaisvaltainen elämysten paikka sekä alati muuttuva luonnon ja ihmisen välinen teos, elävä puutarha.

Metsä kasvaa vapaammin kuin puutarha, jota hoidetaan aktiivisesti ja suunnitelmallisesti. Metsä mahdollistaa työskentelyn villin vihreän katon alla, jossa majat, pesät sekä puut tarjoavat paikkoja piiloutumiselle ja yhteyden luonnon omaan tapaan kasvaa. Metsán materiaalit tarjoavat mahdollisuuksia, joiden kautta voi harjoitella perinteisimpiä käsityötaitoja sekä vaihtaa pensselit ja kynät sahaan, oksaksiin tai punontaan. Konkreettisen paikan ja erilaisten työtapojen lisäksi metsán symbolinen merkitys on suomalaisessa kulttuurissa ollut aina voimakas. Puutarhaa rajaavana alueena se on portti vapaana kasvavaan ympäristöön, metsán eläinten läsnäoloon, mytologioihin ja tarinoihin.

Kirjallisuus ja linkit

Jokela, T. 1995. Ympäristötaiteesta ympäristökasvatukseen. S. 24–37. Teoksessa Mantere, M-H. (toim.). Maan kuva – Kirjoituksia taiteeseen perustuvasta ympäristökasvatuksesta. Taideteollinen korkeakoulu.

Jokela T. 2007. Close to Nature: metsán merkitsemät. Sivustolla Environmental Art from Finland. Turto, L. (toim.) http://environmentalart.net/natur/close_to_natur_suomi.htm

Jokela T., Hiltunen M., Huhmarniemi M., & Valkonen V. 2005. Verkkojulkaisussa Ympäristö, yhteisö ja taide. Osiossa 3: Paikkojen ja yhteisöjen verkostot 3.2. ja Paikkakokemus 3.3. Lapin yliopisto. <http://ace.ulapland.fi/tyty/?osio=1>

Paikan tuntu

Eläytyvä valokuvaustehtävä kannustaa havainnoimaan ympäristöstä itselleen tärkeitä ja mielenkiintoisia paikkoja sekä eläytymään sen yksityiskohtiin ja materiaaliseen luonteeseen. Myös paikan kulttuurista merkitystä voi pohtia, muun muassa sitä, mitä paikassa voi tehdä tai minkälaisia vertauskuvallisia ajatuksia paikan kasvillisuus herättää.

Ohjaajat pyysivät osallistujia miettimään, mikä heidän lempipaikkansa kasvitarhalla on. Miltä siellä tuntuu olla ja minkälainen hahmo siellä oleilee? Entä mitä itse tekisit kyseisessä paikassa? Osallistujat saivat valita, olivatko he kuvassa jonain roolihahmona tai omana itsenään. Tehtävää varten sai tuoda kodistaan omia roolivaatteita sekä halutessaan muuta rekvisiittaa. Ohjaajien tehtävä oli ottaa osallistujista kuvat sekä maalata halukkaille kasvoväreillä kuvaan sopivan maalauksen ja auttaa pukeutumisessa. Kasvoja voi maalata myös pareittain.

Kuvaushetki rauhoitettiin siten, että toinen ohjaaja toimi kuvaajana, sillä aikaa kun toinen maalasi kasvoväreillä. Osallistujat voivat ottaa myös toisistaan kuvia, riippuen kameroiden määrästä ja mahdollisuudesta jaksottaa työskentelyä. Kuvat voi halutessaan tulostuttaa ja pitää näyttelyn ripustamalla kuvat paikkoihin, joissa ne on otettu.

Materiaalit ja tarvikkeet: rooliasut, muu rekvisiittaa, kasvovärit, kamera

Veriapilapellossa vaaniva vampyyri

Puun henki

Maja

Yhteisen suuren majan rakennus oli kolmen päivän mittainen projekti. Majaa rakennettiin ilman tarkkaa ennakkosuunnittelua paikkalähtöisesti. Rakentamista edelsi tutustuminen paikkaan ja metsässä kiertely, ympäröivän luonnon vapaa havainnointi sekä keskustelu tunnelmista, joita metsä herätti. Tekijöitä kehoitettiin paikan moniaistiseen havainnointiin sekä yhdessä ideointiin ja toimimiseen rakentamisessa.

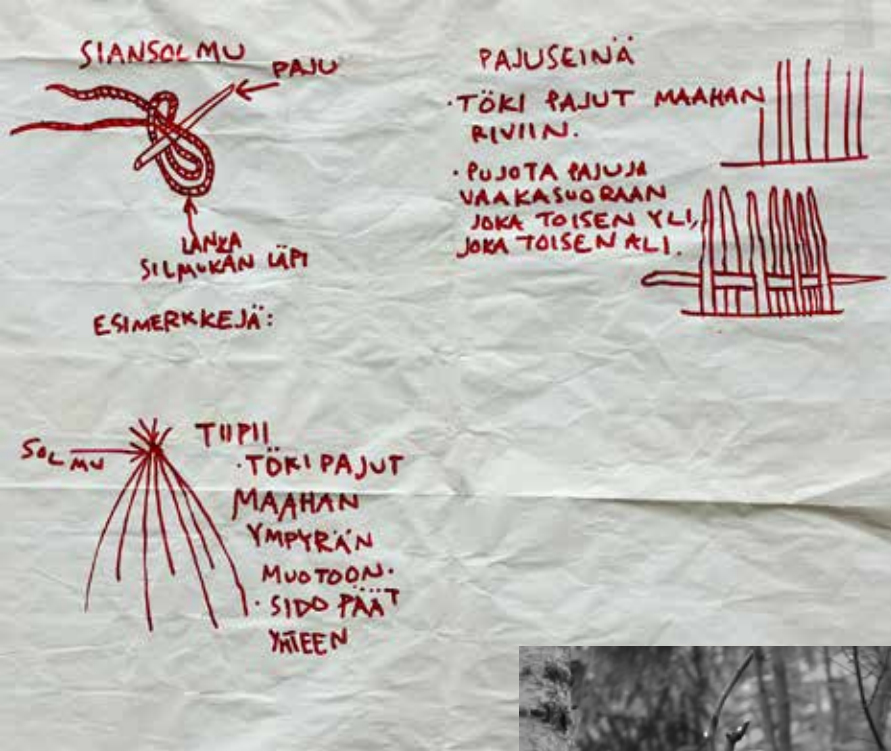
Ennen varsinaista rakentamista majan rakentajat jakautuivat ryhmiin, joita olivat majan materiaalin etsijät, sen ulkomuodon suunnittelijat sekä ryhmä, joka etsi majalle sopivan paikan. Ohjaajat kannustivat oma-aloitteiseen ryhmätoimintaan ja keskustelemaan työtapaan. Ohjaajien tehtävä oli esitellä yksinkertaisia solminta- ja pujottelutekniikoita.

Majalle viritettiin aluksi ranka puita vasten muutamilla pitkillä puunrangoilla. Seiniä rakennettiin ja sidottiin tätä tukirankaa vasten ns. lautanrakennus-tekniikalla (kts. kuvat *Pienoismaailma metsässä* -projektissa). Varsinaisessa rakennusvaiheessa ryhmät toimivat yhdessä majan ympärillä. Jokaisella oli mahdollisuus löytää majan ympäriltä itselleen sopiva tapa osallistua rakentamiseen. Osa keskittyi pieniin yksityiskohtiin, jotkut halusivat toimia työkalujen kanssa, toiset taas keskittyivät kokonaisuuden hallintaan ja visuaaliseen hahmoon. Ohjaajat työskentelivät koko ajan mukana.

Paikan tutkimisen lisäksi majanrakennustehtävässä korostui yhteinen luova prosessi, jossa jokainen toi omanlaisensa panoksen metsän veistoksen muotoiluun. Majalle tehtiin lopuksi tarina lause kerrallaan -menetelmällä. Tarina herätti sen eloon, maja sai asukkaan ja erityisen tarkoituksen metsässä.

Materiaalit ja tarvikkeet: puunrankoja, sisälnarua, pajunoksia, tippuneita oksia (ei materiaalia kasvavista kasveista) kierrätysmateriaaleja, käsisahoja, puukkoja, oksasaksia

Vasemmalla majanrakentajien muistiinpanoja, joita voi soveltaa niin pieniin kuin suuriin majoihin.

Tukirakenteen kiinnityksessä huomioidaan se, etteivät elävät puut vahingoitu.

Pienoismaailma metsässä

Pienoismaailman rakentaminen noudatteli samaa ideaa kuin edellinen iso maja, mutta pienemmässä mittakaavassa. Sen lisäksi tarkoitus oli muodostaa yksittäisistä taloista koostuva kokonaisuus, joka sulautuu paikkaan.

Tekeminen aloitettiin etsimällä metsästä mielenkiintoinen tai puhutteleva paikka. Yhdessä keskustellen pohdittiin sitä, minkälaisia tunnelmia ja maastonmuotoja paikassa on ja miten nämä vaikuttavat asumusten sijoitteluun, muotokieleen sekä kokonaisuuteen. Paikkaan sai tutustua vapaasti kierrellen. Ennen rakentamista ohjaajat esittelivät keppien ja pajujen yhteen solmimista ja luonnonmateriaalien käyttöä asumusten rakentamisessa.

Valitulle paikalle alettiin suunnitella ja rakentaa taloja. Osallistujat toimivat ryhmissä, parin kanssa tai itsenäisesti. Erityisesti talon seiniä lautansidonta-tekniikalla yhdistettäessä molempien pariin käsistä oli hyötyä.

Talojen valmistuttua osallistujia kehoitettiin keksimään asumusten lisäksi rakenteita, jotka yhdistävät pienoismaailman taloja. Metsään rakentui rautatie, käypolkuja ja pajuista valmistettuja riippusiltoja. Asuntoja roikkui puista, niitä oli suurten kuusten juurilla ja puunrungoissa. Pienoismaailma maastoutui metsään ja tuli osaksi ympäristöä materiaalien kautta.

Majojen rakentamisen mittakaavaa muuttamalla toiminnan fyysinen vaikutus muuttuu. Ison työn tekeminen on fyysisempää ja se virittää erilaisia tuntemuksia kuin pienimuotoinen työskentely. Majojen rakentelun kautta pääsee helposti yleisten inhimillisten aiheiden äärelle, kuten ihmisen asumisen tapoihin eri kulttuureissa, luontoyhteyden löytämiseen. Se voi saada pohtimaan riippuvuuttamme nykyisistä teknisistä välineistä tai rakennetun ympäristön ja asuintilojen vaikutuksesta arjen pieniin toimintoihimme.

Tarvikkeet ja materiaalit: pajua, oksia, sisal- ja puuvillanarua, oksasaksia, tavallisia saksia, rautalankaa

*Ylhäällä vasemmalla. Lautanrakennus-
tekniikassa pajuokekkejä sidotaan kahdesta
kohtaa tuplasolmuin. Aloitus tehdään
siansaparoa muistuttavalla solmulla, kts.
Maja-projektin kuvituskuva*

II Materiaalin kiertäminen

Taideperustainen ympäristökasvatus on kestävään elämään tähtäävää arvokasvatusta, jonka perustana kulkee suhde luontoon sekä toiminta maapallolla niin esteettisestä, ekologisesta kuin eettisestä näkökulmasta. Taiteellisin menetelmin toteutettu ympäristökasvatus kannustaa moniaistiseen luonnon havainnointiin ja ymmärtämiseen sekä pohtimaan ihmisen osaa eläinten, kasvien, maan ja ilmaston muodostamassa kokonaisuudessa.

Luonnonmateriaalien estetiikka on rikasta, vivahteikasta ja ajan kiertokulku konkretisoituu jokaisessa elävässä asiassa maan päällä ja ilmassa. Luonnossa elävä materiaali kiertää hajoamalla ja muodonmuutos on jatkuva. Taiteellisessa toiminnassa esteettinen yhteys ympäristöön ja sen materiaaliseen kiertokulkuun syntyy havainnon kautta, että me koostumme samoista aineista kuin maa, jonka päällä kävelemme. Me emme ole erillisiä tai toisia suhteessa luontoon.

Ekologisesti kestävä näkökulma haastaa pohtimaan taiteen tekemisen materiaalivalintoja. Taiteeseen perustuvassa ympäristökasvatuksessa luonnollisten materiaalien valinta, järkevä kierrätys ja kulutuskriittisyys ovat ympäristövastuullista toimintaa sekä yksi kasvatuksellinen sisältö. Esimerkiksi vanhojen käsityötaitojen harjoittelu ja käsitöissä käytetyt yksinkertaiset materiaalit tuovat ympäristötaiteen tekemiseen ja toiminnan sisältöihin kulttuuriperinnöllisiä näkökulmia. Perinteisissä käsitöissä käytetyt materiaalit ovat ympäristölle ystävällisempiä kuin nykypäiväiset ja niiden tekeminen tutustuttaa kokonaan erilaisen elämäntapaan, jossa taide tai käsityötaito on arkeen ja lähiympäristöönsä vahvasti sidottua.

Paikan ja sen historian määrittelemässä ympäristötaiteessa luonnonmateriaalit voivat toimia johdattelijoina paikan aineettomampaan kulttuurihistoriaan, esimerkiksi puutarhataiteen historiaan: luovaan työskentelyyn elävillä materiaaleilla, puutarhataitojen opetteluun sekä puutarhan ja sen kasvien merkityksiin eri kulttuureissa sekä aikakausina.

Kierrätettyä taidetta

Kierrätysmateriaalin käyttö taiteessa on muodostunut erityiseksi taiteenlajiksi, joka kulkee roska- tai kierrätystaiteen nimillä. Kierrätysmateriaalin käyttäminen vaatii erilaista luovuutta nähdä arjen käytössä kulunut materiaali uudessa merkitysyhteydessä. Muovipulloista voi rakentaa kantaaottavan pallomerin, kuten Kaisa Salmi teoksessaan Pullomeri (2015). Teos muodostuu 300 000 muovipullosta ja se kommentoi jätteen jatkuvaa valumista meriin. Salmen teoksessa pallomerin viihteellinen asema törmää maailmanlaajuiseen ympäristöongelmaan.

Kierrätystaiteessa teoksen materiaali tai koko teoksen sisällöllinen ulottuvuus ja viesti on materiaalin kiertokulussa. Taiteilijoiden projektit saattavat olla ympäristöä parantavia: rantaviivojen siivoamista ja mereltä ajautuneiden roskien keräämistä sekä näistä roskamateriaalista rakennettuja asennusteoksia tai veistoksia luonnonympäristöihin tai sisätiloihin. Ympäristökasvatuksessa kierrätystaiteen tekemisen lähtökohdaksi voi ottaa esimerkiksi etukäteen suunnitellun kaupunkiretken tietyllä alueella, jonka varrelta jokainen löydetty roska on materiaalia taidetoille. Tällä tavoin lähiympäristöstä saa rakennettua yhdenlaisen esinekartan.

Taiteen materiaaleissa eri tavoin kierrätettäviä tai sekajättemateriaalia voi myös tietoisesti olla yhdistämättä, näin taide-esineiden ja teosten purkaminen ja jatkokierrätys helpottuu. Teos voi olla täysin vailla myrkyllistä liimaa, sillä rakentelussa ja muotoilussa kappaleita voi yhdistää niin sitomalla, taittelemalla kuin leikkaamalla viiltoja ja upottamalla materiaalia limittäin ja lomittain.

Ulkona toimimisen vaikutus materiaaleihin ja teosten kestävyys kannattaa huomioida. On hyvä miettiä materiaaleja valitessa, sitä miten ne kestävät säätä ja milloin teos puretaan. Entä voiko kierrätysmateriaaleja käyttää teoksen jälkeen vai tuleeko niistä roskaa? Luonnon omista materiaaleista tehdyt teokset voi jättää paikoilleen, jos niissä ei ole myrkyllisiä aineita tai ne eivät muodostu vaaraksi kulkemiselle tai eläimille, mutta kierrätysmateriaalit on syytä kerätä maasta ja metsästä pois.

Luonnonelementeillä ja -materiaaleilla on oma harmoninen ja tarkoituksenmukainen olemuksensa. Materiaali on käsittelemätöntä ja sen työstäminen, kuten sahaaminen, leikkaaminen tai vaivaaminen kuuluu tekemiseen yhtä lailla kuin sitä seuraava muotoilu tai rakentelu. Toisaalta luonnon oma kauneus kannustaa jättämään materiaalit sellaisiksi, ilman työstämistä. Taiteellinen työskentely luonnonmateriaaleilla sekä luonnon muotokielen tunteminen käsissä, on tärkeä osa ympäristösuhteen lujittamista.

Materiaalien yksinkertaisuus voi olla luovan ja herkän ympäristöajattelun lähtökohta. Arte povera, suomennettuna ”köyhä taide” oli 1960-luvun Italiasta lähtöisin oleva taidesuuntaus, jonka taiteilijat korostivat luonnollisten ja arkipäiväisten, olemattomien materiaalien käyttöä. Liikkeessä vaikuttaneet taiteilijat halusivat palata perusasioiden äärelle ja aistivoimaiseen elämään, joka oli tieteellisten ja teknologisten vallankumousten ajassa anarkistista. Arte poveralaisessa taiteessa korostui arkipäivän materiaaleista huokuva mystisyys. Teosten muotokieli kumpusi luonnosta ja orgaanisista muodoista. Teokset sisälsivät materiaalisia vastakohtia, kuten risuja yhdistettyinä kaupallisuuden symboliin, neonvaloputkeen. Vastakohdilla taiteilijat kommentoivat ihmisen luomia yhteiskunnallisia luontoa köyhdyttäviä rakennelmia, kuten teollistumista ja kuluttamista.

Biotaide on 2000-luvulla voimakkaasti kehittynyt nykyaikaisen taiteen kokeilevien toimintatapojen, ympäristötaiteen ja luonnontieteen ilmiöiden kohtauspiste. Biotaiteen materiaalina voi olla orgaaninen ja hajoava aines, esimerkiksi bakteerit, solut, mikrobit tai sienet. Teokset tai niiden ympärillä kulkevat työpajat ja projektit voivat muodostua esimerkiksi mehiläisten ja ihmisten yhteistyöstä kaupunkiympäristössä kuten Christina Stadlbauerin ja Ulla Taipaleen Melliferopolis-nimisessä poikkitaiteellisessa hankkeessa. Yksi esimerkki Melliferopoliksen työpajoista on Bees for Architecture and Architecture for Bees -niminen työpaja, jossa taiteilija Nigel Helyerin johdolla suunniteltiin ja rakennettiin mehiläisiä houkuttelevia arkkitehtonisia ympäristötaideteoksia Kaisaniemen kasvitieteelliseen puutarhaan.

Arte poveran idea lyhyesti. Sivustolla The Art Story. <http://www.theartstory.org/movement-arte-povera.htm>

Bees for Architecture–Architecture for Bees. 2014. Melliferopolis – Honeybees in Urban Environment -hankkeen työpaja. <http://m2hz.net/jaksot/melliferopolis-architecture-bees>

Christov-Bakargiev, C. 2005. Arte Povera. Phaidon. Lontoo.

Jokela T., Hiltunen M., Huhmarniemi M., & Valkonen V. 2005. Ympäristö, yhteisö ja taide. Osio 6. Rovaniemi. Lapin yliopisto. <http://ace.ulapland.fi/tyty/?osio=6.1>.

Salmi, K. 2015. Pullomeri. http://www.environmentalart.net/recycled/kaisa_salmi/index.htm

Sederholm, H. 2000. Taiteen muuttuneet materiaalit. S. 128–133. Teoksessa Tämähkö taidetta? WSOY.

Kasvava ja katoava veistos

Tämän puutarha- ja maataiteen perinteestä ammentavan elävän veistoksen materiaaleina toimivat multa, olki, nurmimatto ja mehikasvit. Veistoksen aihe valikoitui kiinnostusta ja inhotusta herättävistä ötököistä. Veistoksen koko alleviivasi pienten, nopeiden hyönteisten suuren merkityksen puutarhalle ja maan hyvinvoinnille.

Työskentely aloitettiin etsimällä hyönteisiä. Hyönteiset levitettiin valkoisella paperilla päällystetylle pöydälle ja niiden liikehdintää ja ruumiinmuotoja tarkkailtiin ensin vapaasti suurennuslasien ja luuppien avulla. Sen jälkeen hyönteisten tutkimista jatkettiin piirtämällä. Tutkimisen jälkeen jokainen muovaili savesta piirrettyjä luonnoksia apuna käyttäen oman hyönteisen. Savihyönteisistä koottiin pitkä maassa kiemurteleva näyttely viljelypalstan viereen, mutta töitä ei poltettu, jotta niiden oli mahdollista sulaa sateen mukana maahan.

Näyttelyn innoittamana syntyi idea jättikokoisesta tuhatjalkaisesta, joka päällystettäisiin nurmimatolla. Tuhatjalkaisen muoto rakennettiin olkipaaleista, jotka on hyvä kiinnittää ohuiden, tarpeeksi pitkien ja kestävien keppien avulla maahan olkipaalien liikkumisen estämiseksi. Tämän jälkeen tuettujen olkipaalien päälle kärrättiin multaa kasvualustaksi, tasoiteltiin, muotoiltiin ja tuettiin pajunoksilla, jotta päälle päästiin rullaamaan nurmimattoa. Nurmimatosta leikattiin puukolla sopivan kokoisia paloja, jotka aseteltiin viereen tuhatjalkaisen multaisen vartalon päälle. Nurmimatto kiinnitettiin väliaikaisesti grillitikuilla ja muilla terävillä kepeillä olki-multa-pohjaan juurtumisen ajaksi. Keppejä tuli pitää paikoillaan noin viikon ja nurmimattoa kasteltiin joka päivä hyvin.

Tuhatjalkaisen selkään jätettiin kohtia, joita ei peitetty nurmimatolla. Niihin istutettiin kukkia ja mehikasveja, joita hyönteinen kantoi selässään. Teos vartioi Kumpulan kasvitarhan portin läheisyydessä kesien 2012 ja 2013 ajan, kunnes se alkoi pikkuhiljaa maatua ja painua osaksi ympäröivää nurmikkoa.

Tarvikkeet ja materiaalit: Hyönteisiä, kyniä, luuppeja ja suurennuslaseja, paperia, savea, saventyöstövälineitä. Nurmiveistokseen olkipaaleja, multaa, lapioita, kottikärryt, nurmimattoa, teräviä pitkiä tikkuja (esim. grillitikkuja), puukkoja, kukkia ja mehikasveja

Ylhäällä maataideteoksen hahmottelu olkipaaleilla sekä paalien päälle muotoiltu paksu multakerros. Muista kastella teos perusteellisesti heti muotoilun jälkeen!

III Osallisuus ja yhteisöllisyys

Yhteisötaiteen luonteesta

Ympäristötaiteelliset projektit ovat usein luonteeltaan yhteisöllisiä. Yhteisötaideprojektit perustuvat ihmisten väliselle vuorovaikutukselle ja mukana olemiselle tilanteissa, joissa taiteen tekeminen on jossain muodossa läsnä. Yhteisötaiteellisten menetelmien idea on usein vahvistaa ryhmien jäsenten välistä vuorovaikutusta sekä tuottaa kokemuksia, jotka kannustavat projektin päättymisen jälkeiseen yhteiseen taiteelliseen toimintaan.

Yhteisötaide eroaa taiteesta, jota katsotaan tai esitetään, sillä yhteisötaiteessa yleisön korvaavat toimintaan osallistujat. Yhteisötaiteen tekeminen ei ole kiinni välineestä tai materiaalista vaan se mahdollistaa monet taiteen ilmenemismuodot. Uudemmat taiteen tekotavat ja ilmiöt voivat yhdistyä perinteisempien menetelmien kanssa, jolloin yhteisötaiteelliset toimintamenetelmät ovat kollaasimaisia eli muodostuvat monenlaisista tavoista tehdä.

Lasten, nuorten ja aikuisten taidetoiminnassa yhteisölliset ja osallistavat menetelmät luovat tilan moniäänisille taidehankkeille, työpajoille tai teoksille. Yhteisötaiteellisen työskentelyn lähtökohta on ottaa huomioon ympäristön ja yhteisön erityispiirteet, jonka parissa toiminta toteutuu. Näin ollen yhteisötaide on aina kontekstisidonnaista, tietyssä erityisessä sosiaalisessa ja fyysisessä ympäristössä tapahtuvaa taiteellista työskentelyä. Ympäristötaiteen ja ympäristökasvatuksen näkökulmasta yhteisölliset menetelmät vahvistavat ihmisten suhdetta elinympäristöönsä ja kasvattavat merkityksellisiä ympäristökokemuksia.

Taiteellisen työskentelyn kautta mahdollistuvilla, vaihtuvilla vuorovaikutustilanteilla taiteilija tai taidekasvattaja voi pyrkiä muutokseen yhteisön sisällä ja yhteisön suhteessa ympäristöönsä. Muutokset ryhmien ja yhteisöjen sisällä voivat olla pieniä tai suuria, muutos toimintatavoissa ja taiteen ottaminen osaksi arjen yhdessäoloa. Oleellista muutokseen pyrkivässä otteessa on, että projektien vetäjä tuntee yhteisön erityispiirteitä, historiaa sekä elinympäristöä. Taiteellisen työskentelyn kautta syntyneet uudet kokemukset, ajatukset sekä ihmisten arjesta syrjässä pysyneet taidot ja tiedot voivat nousta esille yksilöitä, yhteisöä ja ympäristöä rikastuttavilla tavoilla. Yhteisötaiteelliset toimintatavat sallivat jokaisen

osallistumisen omalla tavallaan, myös vain mukana olo ja kuuntelu on mahdollista.

Ihmiset istuttivat 7000 tammea

1990-luvulla voimistuneesta yhteisötaiteesta on tullut aktiivinen ja elävä sosiaalisen taiteen suuntaus. Yksi esimerkki sosiaalisesta ympäristötaiteellisesta teoksesta on yhteisötaiteen edelläkävijän Joseph Beuysin 7000 tammea -niminen yhteisötaideprojekti, joka alkoi vuonna 1982. Beuysin teoksessa ihmiset ja yritykset saivat ostaa suuria basalttikiviä, joista jokainen kivi vastasi yhtä tammea. Basalttikivien myymisestä saadut rahat käytettiin uusien tammien istuttamiseen. Beuys istutti tammia vapaaehtoisten kanssa useiden vuosien ajan Kasselin kaupunkiympäristöön Saksaan. Taideprojektilla oli ympäristönäkökulman lisäksi kasvatuksellinen ja ekologinen tarkoituksensa, kannustin tukea ihmisten aktiivisuutta ja sosiaalista tiedostamista kaupunkitilassa. Beuys määritteli työtään sosiaaliseksi veistämiseksi. Beuysia tulkiten veistämisen idea laajentui ihmisten väliseen sosiaalisuuden muotoutumiseen sekä istutustyön aiheuttamaan fyysiseen ponnisteluun ja yhdessä tekemiseen.

Ympäristötaiteellisena teoksena Beuysin ja osallistujien taideprojekti ei ole tänä päivänäkään ohi, sillä tammet jatkavat kasvamistaan Kasselin kaupungissa. Tammen hidas kasvutapa symboloi Beuysille ajan kulumista.

Osallistavia toimintatapoja arjen ympäristössä

Yhteisötaiteen kasvatuksellinen ja osallistava näkökulma korostaa jokaisesta kumpuavaa luovuutta. Yhteisötaiteessa korostuu ajatus taiteen kuulumisesta luontevaksi osaksi ihmisten elämää sekä sen tekeminen muualla kuin museoissa, gallerioissa tai taidemaailmassa, kuten edellä mainittu teos 7000 tammea osoitti. Yhteisön voivat muodostaa nuoret, vanhuksat tai vaikka tietyn kerrostalon asukkaat. Se voi olla aluksi löyhä joukko, joka viettää esimerkiksi aikaa samalla nuorisotalolla, työskentelee samassa työpaikassa tai asuu samassa kerrostalossa.

Paikoissa, joissa taidetoiminnan ohjaaja on jatkuvasti läsnä, kuten nuorisotaloilla tai harrastustoiminnan parissa, yhteisöllisen taideprojektin idea voi tulla luontevasti ryhmältä itseltään. Ryhmän ideoiden kuulemiseen riittää osallistava ja läsnäoleva työote. Ideointia varten voidaan perustaa ajatusten vaihtamisen työpaja tai vaikka taidepostilaatikko, johon saa anonyymisti

ehdottaa taiteellista toimintaa, aihetta tai konkreettista paikkaa ympäristössä, joka kaipaa muutosta taiteen keinoin. Ideat ovat lähtökohta, joista jatketaan eteenpäin erilaisilla taiteellisilla menetelmillä. Jos toiminnan kohteena on esimerkiksi ankea joutomaa, ei kenenkään paikka, ryhmän jäsenten kesken voi pohtia tapoja, joiden avulla taiteelliset menetelmät ja teokset voivat tehdä paikasta henkilökohtaisemman, merkityksellisen ja ajatuksia herättävän. Jos yhteisön sisällä ei työskentele taidetta ja osallistavia toimintatapoja tuntevaa ihmistä, yhteisötaideprojektit lähtevät käyntiin siten, että aktiivinen yhteisön jäsen tai jäsenet kutsuvat taiteilijan ideoimaan taiteellista toimintaa yhteisölähtöisesti tai taiteilija itse ottaa yhteyttä yhteisöön, jonka parissa haluaa työskennellä.

Osallistavissa eli suunnitteluun ja toteutukseen mukaan ottavissa työmenetelmissä myös niin kutsutut taitopäivät ovat olleet mielekkäitä keinoja lasten ja nuorten yhteisöllisyyden tukemiseen. Tällaisissa taitopäivissä ja -pajoissa ryhmän eri jäsenet pääsevät halutessaan jakamaan omaa erityisosaamistaan muille, niitä varten erikseen järjestetyissä tilanteissa tai spontaanisti. Jokainen voi olla vuorollaan toiminnan ohjaaja ja jokaisen jäsenen yhteisönsä jakama taidon tai tiedon itu voi olla alku laajemmalle taideprojektille. Parhaimmillaan ohjaaja voi innostaa ja suunnata toimintaa moniulotteiseksi taideprojektiksi, jossa jokaisen vahvuusalueet tulevat huomioiduksi ja erilaiset taiteen tekemisen tavat yhdistyvät.

Yhteisötaiteellisissa projekteissa mahdollisuus osallistua eri tavoin ja ryhmän jäsenten kuuntelu voivat tukea kokemusta kuulumisesta yhteisöön ja omaan elinympäristöön. Kokemus kuulumisesta sosiaalisesti ja fyysisesti merkitykselliseen ympäristöön, kasvattaa kohti vastuullista toimintaa yhteisen ja henkilökohtaisen ympäristön puolesta. Taiteelliset tavat jäsentää omaa ympäristö- ja luontosuhdetta voivat myös kannustaa uusiin, ennakkoluulottomiin ja luoviin ratkaisuihin erilaisissa ympäristöllisissä haasteissa.

Yhteisötaiteellisissa toimintatavoissa paikka ja ympäristö tarkoittavat laajempaa kokonaisuutta kuin vain materiaalista ja fyysistä ympäristöä. Ympäristökokemus on sosiaalinen, jolloin ympäristöstä vieraantumiseen vaikuttaa myös merkityksellisten ihmissuhteiden puute. Osallistumisen kokemus sekä vuorovaikutuksen rikastuttaminen taiteen keinoin luovat ”paikan”, jossa spontaani luova toiminta saa loistaa.

Kirjallisuus ja linkit

Beuys, J. 1982. 7000 oaks. <http://www.diaart.org/sites/main/7000oaks>

Jokela T., Hiltunen M., Huhmarniemi M., & Valkonen V. 2005. Ympäristö, yhteisö ja taide. Välilehdellä 2. Ympäristö- ja yhteisötaiteen perusteita. <http://ace.ulapland.fi/tyty/?osio=2.1>. Rovaniemi. Lapin yliopisto.

Jokela T. 2007. Close to Nature: metsän merkitsemät. Sivustolla Environmental Art from Finland. Turto, L. (toim.) http://environmentalart.net/natur/close_to_natur_suomi.htm

Sederholm, H. Yhteisötaide. S. 113–117. Teoksessa Tämähkö taidetta? WSOY.

Unelmien puutarha

Yläkoululaisille suunnatussa puutarhan toimintaan ja puutarhaympäristöön liittyvässä työpajassa kysyttiin “Mitä toimintaa olisi unelmiesi puutarhassa?” Kysymykseen vastaaminen hyödynsi toiminnallista ja visuaalista työskentelyä osana ympäristön hahmottamista. Ideoita sai ehdottaa työstämällä niille hahmo, joka kertoi omasta ideasta, joka liittyi toimintaan puutarhassa. Työpaja oli osa Nuorisosiainkeskuksen RuBu-festiä, jonka tarkoitus on osallistaa nuoria oman asuinalueensa paremmaksi tekemiseen.

Työpajan ideoiden yhteisenä pohjana toimi Kumpulan koulukasvitarhan kartta, joka oli maalattu valmiiksi puiselle vanerille. Ajatusten tekemisessä näkyväksi kartalle käytettiin rakennustöistä ylijääneitä ja roskalavalta kierrätettyjä puupalikoita sekä maaleja. Visuaalisen monitulkintaisuuden lisäksi oma idea kirjattiin vielä sanoin liitutaululle. Suuri visuaalinen, värikylläinen ja jatkuvasti muuttuva kartta houkutteli jättämään oman jälkensä sille.

Kartta oli kasvava veistos, joka ilmaisi nuorten toiveita merkityksellisestä vapaa-ajasta puutarhaympäristössä. Muun muassa Unelmien puutarha-rastin toiveista ja ideoista kehitettiin nuorten kanssa myöhemmin syksyllä RuBu-työpajoissa ehdotuksia eteenpäin vietäviksi alueen viihtyvyyden parantamiseksi.

Visuaalinen ja toiminnallinen menetelmä osoittautui mielenkiintoiseksi keinoksi kurkistaa nuorten ajatuksiin puutarhaympäristöstä. Teoksen avulla näki, minkälaiset asiat ovat nuorten omassa elämässä tärkeitä ja miten ne muuttuvat tärkeiksi juuri ympäristöllisestä näkökulmasta tai paikan vaikutuksesta. Ympäristökasvatustoiminnassa ideoista voi jatkaa konkreettisiin ja kokemuksellisiin taidetekoihin tai työpajoihin puutarhassa paikan, nuorten ja ohjaajan tiiviissä yhteistyössä.

Materiaalit ja tarvikkeet: Kierrätettyjä puukappaleita, alusta, joka voi olla myös paljas maa, maaleja

Muun muassa suihkulähde, kiipeilyseinä, Bollywood-leffoja ja elokuvailtoja, potero, pilvenpiirtäjä, lehmä- ja sammakkoaitaus, hevostalli, näköalatorni, taidemaalaus sekä graffitiseinä olivat ideoita unelmien puutarhakokemukseen

Yhteisötaideprojekti Kukkapenkki

Kesällä 2015 Kumpulan taidetoiminta täydentyi Kukkapenkki-yhteisötaideprojektilla, jonka vetäjänä toimi ympäristö- ja yhteisötaiteilija Johanna Vinha. Mukana projektissa oli kasvitarhan leiriläisiä, lasten leirien ohjaajia, nuoria nuoriso-ohjaajien kanssa, alle 18-vuotiaita kesätyöntekijöitä, aikuisia ja nuoria vapaaehtoisia, koululaisryhmiä sekä kahvila Utopihan kävijöitä. Kaiken kaikkiaan yhteisötaideprojektiin osallistujien ikähaitari oli 1,5-vuotiaasta aina 95-vuotiaaseen.

Yhteisötaideprojektissa kasvitarhan puusepät kunnostivat vanhoja Helsingin kaupungin käytöstä poistettuja puistonpenkkejä ja vapaaehtoiset sekä nuoret kesätyöntekijät hioivat ja pohjamaalasivat niitä yhdessä nuoriso-ohjaajien kanssa. Kunnostuksen jälkeen eri ryhmät pääsivät maalaamaan puhtaan valkoisia penkkejä kukka-aihetta varioiden. Yksi ryhmä työskenteli aina yhden penkin ympärillä samaan aikaan tai vuoroissa. Koska projektiin osallistujat olivat monen ikäisiä ja liikkumiskyvyiltään erilaisia, maalaaminen ja osallistuminen tapahtuivat aina jokaisen ryhmän ehdoilla.

Taiteilija Johanna Vinha kuvailee Kukkapenkin olevan valkoinen maalaus pohja maisemassa. Kukka-teema toimi tekemisessä metaforana. Täällä elävät asiat ja olennot ovat perhettämme ja me ihmiset, eläimet ja kasvit olemme maan kukkivia kukkia. Taiteilijan aloitteesta maalaamisen yhteydessä pohdittiin myös kysymystä siitä, mikä on tärkeintä elämässä. Erilaisten ryhmien vastaukset kertoivat tarinoita ympäristön kunnioittamisesta, läheisistä ihmisistä, oman kulttuurin vaikutuksesta siihen, mitä pitää arvossa sekä yhteiskunnasta, jossa elämme.

Pitkin kesää kasvitarhan Kukkapenkki-projekti kasvatti versojaan myös muissa helsinkiläisissä yhteisöissä, jotka halusivat luoda kaunista, ilahduttaa ympäristöä ja löytää uudenlaisia tapoja ja kumppaneita taidetoiminnalle. Kukkapenkit rönsyilivät kasvitarhan lisäksi Käpyrinteen palvelutalossa, Koskelan nuorisotalossa, Roihuvuoren palvelutalossa yhteistyössä viereisen nuorisotalon kanssa sekä Roihuvuoriseuran asukastapahtumissa.

Kukkapenkki-teos muodostui penkkien kunnostamisesta, maalaamisesta sekä erityisesti niiden kautta ja ympärillä syntyvistä tilanteista, tapahtumista ja keskusteluista, joihin jokainen osallistuja vaikutti omalla tavallaan. Yhteisötaideprojekti Kukkapenkki oli merkityksellinen ja keskustelua muodostava tila sukupolvien välisille kohtaamisille, omien maalauspelkojen hylkäämiselle sekä yhdessä toimimiselle ja ajattelulle. Toiminta oli uskallusta elää maalaamisen hetkessä ja kohdata jokaisen sisältä kumpuava luovuus.

Penkkien maalaamista sabluunoiden avulla. Alla vapaalla tyylillä maalattu kukkapenkki tarjoaa katselupaikan ympärillä avautuvaan puutarhamaisemaan

Puheluja puutarhasta

Puheluja puutarhasta -projektin idea alkoi kehittyä yksinkertaisesta köynnöstukimallista, joka muistutti vanhojen aikojen puhelinkoppia. Yhdestä tukikehikosta idea johti viiden puhelinkopin kokonaisuuteen, jotka sijoitetaan Kumpulan koulukasvitarhalle tulevana vuosina. Näitä viittä puhelinkoppia määrittelevät ihmisen viisi aistia, näkö, kuulo, haju, maku ja tunto. Jokaisen puhelinkopin sisään voi mennä, siellä voi rauhassa istua ja havainnoida edessä avautuvaa puutarhatilaa. Keskittymistä maisemaan ja puutarhaympäristöön johdattelee aina jokaiselle puhelinkopille varattu aisti.

Projektin käytännön osuus toteutettiin yhteisöllisesti suunnitellen ja toteuttaen, vaikka taideprojektin idea lähti yhden ohjaajan huomiosta. Kesällä 2015 puuseppä rakensi ensimmäisen kehikon, puutarhurit istuttivat kärhöt ja mansikat yhdessä nuorten kanssa. Lapset ja nuoret taiteilivat kuuloaistiin perustuvalla puhelinkopille tuulikelloja sekä laulavia lintuja. Samaa yhdessä tekemistä jatketaan seuraavina vuosina, kaikki alueella vierailevat kannustetaan tekemään taidetta ja istuttamaan puhelinkoppien ympäristöön uusia versoja, näkökulmana aina eri puhelinkopeille varattu aisti.

Puhelinkopille kävely tai sen etsiminen ei enää ole edellytys pitää yhteyttä ystäviin ja sukulaisiin, koska elämme virtuaalisessa, osin "paikattomassa" maailmassa: internet, matkapuhelimet ja sosiaalinen media mahdollistaa todellisuuden, jossa eri laitteiden kautta pidettävä yhteys voi korvata kasvokkain näkemisen. Miten nykypuhelimen tekniikkaa tai sosiaalisen median mahdollisuuksia voisi hyödyntää tämän kaltaisessa projektissa ympäristökasvatuksen tai yhteisötaiteellisten menetelmien näkökulmasta?

*Kasvusto vuoraa hiljalleen
puhelinkopin ja tuo tilaan oman
äänimaiseman ja suojan tunteen*

IV Aineeton taide

Ympäristötaiteen tekeminen on muun muassa luonnonprosessien kanssa työskentelyä sekä luonnosta välittyneiden moniaististen kokemusten jäsentämistä taiteen tavoin. Aineettoman taidetoiminnan materiaaleja ja sisältöjä ovat luonnon omat ilmiöt kuten veden virtaus, metsän äänimaisemat tai ilman liike, jonka tuuli ja tuulessa liikkuvat kappaleet tuovat näkyväksi. Valo ja varjo ovat täynnä materiaalitonta kauneutta heijastettuina eri pinnoille tai kuultavien materiaalien läpi ja niitä voi tutkia luonnonympäristössä esimerkiksi osana ympäristöön eläytyvää performanssia. Ympäristökasvatuksessa taiteen tekemisen materiaalit voivat kuvastaa ilmiöiden katoavaisuutta, kuten vuodenajasta ja tapahtumapaikasta riippuen jää- tai tuliveistokset sekä aika, joka kuluu teosten sulamiseen ja loppuun palamiseen.

Taideperustaisessa ympäristökasvatuksessa huomio kiinnittyy myös tekemisen prosessiin ja sen keholliseen ulottuvuuteen. Työskentelyn aikana syntyneet, muuttuneet ja kehittyneet moniaistiset tai sanattomat kokemukset muuttuvat yhdeksi taidetoiminnan sisällöksi ja luontosuhdetta vahvistavaksi pohjavireeksi. Osallistujien omakohtaiset kokemukset ympäristöstä ja sen erityisistä paikoista saavat kasvatuksellisen pääpainon, joiden varaan jaettuja tulkintoja, vertauskuvia sekä tiedollisia sisältöjä ympäristöstä voidaan rakentaa. Myös taidetoiminnan ohjaajan oma kokemuksellisuus ohjaa ympäristökasvatuksellista työskentelyä ja painotusalueita.

Taidetta kävelemällä

Taidemaailmassa alkoi tapahtua 1950–60 luvuilla muutoksia, joiden katsotaan aloittaneen aikakauden, jota me nyt kutsumme nykytaiteeksi ja sen yhdeksi osa-alueeksi ympäristötaiteeksi. Taiteilija Richard Long käveli pellolla Wiltshiressä vuonna 1967 niin kauan edestakaisin, että kulkemisesta muodostui polku. Long nauhoitti fyysisen, meditatiivisen suorituksen maisemassa ja lopuksi kuvasi nurmen pintaan kuluneen polun. Tämä *A line made by walking* -niminen teos ennakoiki taiteen kentällä tapahtunutta kiinnostusta taideteoksen muotoutumisen prosessiin, sen katoavaisuuteen sekä taiteilijan fyysisen läsnäolon merkitykseen teoksen synnyssä.

Luonto taiteen tekijänä

Ympäristötaiteessa tyypillisiä toimintatapoja ovat keskeneräisyyden vaaliminen ja jonkin luonnonprosessin avulla muodostuvat teokset. Ihminen voi tehdä teoksesta osan, laittaa sen alulle, jonka jälkeen luonto hoitaa projektia eteenpäin. Teos voi kuvata jotain tiettyä luonnonilmiötä ja sen etenemistä, jolloin teos ja sen eteneminen mahdollistuu ihmisen ja luonnon yhteistyönä. Ympäristötaiteen tekemisessä prosessimuotoinen työskentely onkin edellytys ymmärtää jatkuvasti uudelleen muotoutuvaa ympäristöä sekä elää sen kanssa.

Taideperustaisessa ympäristökasvatuksessa nykytaiteellista prosessimuotoista työtapaa voi verrata luonnon alituisen liikkeellä oloon sekä vuorovaikutteeseen suhteeseen jatkuvasti muuttuvaan ympäristöä kohtaan. Ympäristökasvatuksellinen taidetoiminta huomioi vuodenkierron ja sään ilmiöt, jolloin taidetoimintaan vaikuttaa luonnon kanssa hengitettävä sama rytmi sekä siihen sisältyvät muutokset itessämme, kulttuurissamme sekä maisemassa.

Luonnonilmiöiden kuten tuulen, veden virtauksen tai tulen kokemuksellisessa havaitsemisessa korostuu luonne, jota ei voi omistaa. Ympäristötaiteen tekeminen kommentoi jollain tavalla tähän hetkellisuuteen. Luonnonilmiöitä, kuten sadetta voi tarkastella vain hetkessä tai dokumentoida eri tavoin myöhempää jakamista varten. Luonnon ilmiöiden tai prosessimuotoisen työskentelyn kehittymistä tutkivassa otteessa tekniikasta on apua. Animaatiot, videot, systemaattiset päiväkirjat ja tapahtumien valokuvaaminen korostavat ilmiön ohimenevyyttä, josta valokuva tai muu taiteellinen raportti on

jäljittelevää prosessin kuvausta, ei niinkään itse teos.

Kuvataiteilija Tuula Närhinen, joka työskentelee lähes luonnontieteilijän systemaattisuudella, on kuvannut teoksissaan muun muassa tuulta. Tuuli on Närhisen Windtracers-projektissa sekä taiteen materiaali että sisältö. Närhinen kiinnitti puun oksaan kynän ja tuulen riepotellessa oksaa, kynä piirsi paperille tuulen liikkeitä. Taiteilija piteli paperia ja piirustus-alustaa oksan alla ja prosessi dokumentoitiin valokuvaamalla. Taiteen ja luonnon prosessit sekä ihmisen läsnäolo yhdistyivät projektissa yhdeksi kuvaksi.

Kokemuksellinen luontosuhde

Taideperustaisessa ympäristökasvatuksessa fyysinen toiminta herkistää havainnointia ja kannustaa paikkojen eläytyvään tutkimiseen. Erilaisia kehollisia virikkeitä aiheuttavat työtavat tukevat konkreettista ja maanläheistä suhdetta ympäristöön. Keholliset harjoitteet ja liikeilmaisuus, hienovarainen tai voimakkaan fyysinen, tukee kokonaisvaltaista paikkatietoisuutta ja ympäröivän tilan hahmottamista kaikilla aisteilla. Kulkeminen puutarhassa silmät kiinni tai metsäympäristön havainnoiminen eri näkökulmista, maan tasolta, istuen, puihin kiiveten tai päällä seisten vaikuttaa ympäristökokemukseen ja taiteen tekemiseen aivan eri tavalla, kuin jos tarkkailu tapahtuisi puutarhapöydän ääressä istuen.

Henkilökohtainen luonnon kokemisen taso on kehollinen, eli kokemuksellinen ja aistein havaittava. Taideperustaisessa ympäristökasvatuksessa on tärkeää mahdollistaa tilanteita, jotka tarjoavat kiireetöntä luonnossa oleilua ja ympäristön vapaata tutkimista taiteen keinoin, jolloin sanaton kokemuksellisuus ja ympärillä olevasta lumoutuminen toimivat luontosuhteen vahvistajina ja ytimenä.

Taideperustaisessa ympäristökasvatuksessa aikaan sidotut ja aineettomat ilmaisutavat, kuten tanssi, liike tai performanssi, ovat konkreettisia tapoja toimia kokemuksellisesti luonnossa. Hetkien merkitys tulee näkyväksi kehollisen ilmaisun kautta ja taide saa tällöin katoavan ja kokemuksellisen luonteen. Edellä mainitut taiteen aineettomat ilmaisumuodot ovat ympäristökasvatuksessa vuoropuhelua maiseman kanssa, jolloin toiminta virittyy paikan olemuksesta, kasveista, tunnelmasta, materiaaleista, siellä olevista ihmisistä tai historiasta.

Kirjallisuus ja linkit

Jokela T., Hiltunen M., Huhmarniemi M., & Valkonen V. 2005. Ympäristö, yhteisö ja taide. Välilehdellä Käytännön toiminta. Osio 5 ja osio 7. Rovaniemi. Lapin yliopisto. <http://ace.ulapland.fi/yty/?osio=1>

Long, R. 1967. A line made by walking. <http://www.tate.org.uk/art/artworks/long-a-line-made-by-walking-p07149>
Närhinen, T. 2000. Windtracers. <http://www.tuulanarhinen.net/artworks/wind.htm>

Sederholm, H. 2000. Hetkien historiaa S. 110–113. Teoksessa Tämähkö taidetta? WSOY.

Ylhäällä kuvaus talven levosta

Valon ja varjon teatteri

Auringon mahdollistama teatterinäyttämö on yksinkertainen toteuttaa, mutta sitäkin kiehtovampi väline tarkastella valon, varjon ja liikkeen yhteistyötä. Luonnon valossa, kirkkaassa auringonpaisteessa esitettävä varjoteatteri tuo näkyväksi säätilan merkityksen toiminnalle. Aurinko koko maapallon yhteisenä valonlähteenä tuo varjoteatteriin laajemman vertauksen ihmisestä osana suurempaa kokonaisuutta, jossa valo on kaiken olemassaolon ja kasvun ehto ja ilo pitkän pimeän jakson jälkeen.

Seinättömään paviljonkiin kiinnitetty valkoinen lakana muodosti esiintymislavan varjohahmoille, jotka kuvasivat luonnon eri prosesseja, ilmiöitä ja asioita, kuten kevään työntymistä maasta ja talven alleen peittoamista. Kehollisen ilmaisun virittäjinä toimivat kirjoitetut sanat, jotka kuvasivat luonnon tapahtumia. Näitä sanoja osallistujat saivat vuorollaan vetää hatusta ja improvisoida niitä erilaisiksi liikkuviksi tai pysähtyneiksi varjokuviksi ja tunnelmiksi. Osallistujat varioivat ja jatkoivat sanojen kehollista kuvaamista haluamallaan tavalla. Teatteriyleisön sai vapaasti tulkita, mikä luonnonilmiö tai luontoon liittyvä asia varjoissa liikkuu.

Luonnon varjoteatteria voi toteuttaa missä tahansa paikassa, jossa aurinko paistaa suunnilleen lakanan takaa. Auringon asema vaikuttaa varjon pituuteen, intensiivisyyteen ja kallistumiseen. Metsässä puiden väliin pingotettuna teatterin tunnelma tihenee ja puiden lehvästöt ja pensaat voivat jo itsessään luoda mielenkiintoisia elementtejä lavastuksiin. Varjoteatterina voi toteuttaa kokonaisen näytelmän, itse tehdyn tai olemassa olevan kertomuksen pohjalta sekä ottaa varjoiksi mukaan muita luonnonelementtejä, pahvista leikattuja muotoja tai valoa läpäiseviä silkkiväripapereita tai värikalvoja.

Materiaalit ja tarvikkeet: valkoinen lakana, teippiä, pyykkipoikia, narua tms. lakanan kiinnittämiseen, sanoja, lauseita ja aurinkoinen päivä

Grafiikkaa savulla

Tulen luonne on hyvin vertauskuvallinen sekä konkreettinen. Sen käsittely vie hetkessä ajatukset kauas historiaan, tulen tekemisen taitoon ja ihmisen kykyyn kesyttää luonnonilmiöitä kulttuurinsa tueksi. Tuli on kautta aikojen yhdistänyt ihmisiä, kun illat leirinuotiolla ovat olleet välttämättömiä petoeläinten karkottajia sekä yhteisöä vahvistavia hetkiä tarinoineen ja myytteineen. Tulen kulttuurinen asema on ristiriitainen, samalla se on uuden elämän ja lämmön mahdollistaja, toisaalta taas salamannopea tuhoaja, joka jättää jälkeensä mustaa hiiltä ja nokea.

Savupainannassa on kyse väriaineen tekemisestä liekin, öljyn ja noen avulla. Savugrafiikan painamismahdollisuudet ovat moninaiset, painaa voi vaikka kasvion tai tehdä kollaasimaisen yhdistelmän eri kasveista, joista muodostuu jokin täysin uusi lajike. Käyttää voi mitä tahansa tasaista luonnonmateriaalia, josta on mahdollista tarttua jokin mielenkiintoinen tekstuuri, muoto tai kuvio. Tehtävässä vaaditaan varovaisuutta, mutta toisaalta tulen läsnäolo tuo virkistävän jännityksen tekemiseen. Varmista kuitenkin, että lähellä on sammutusvälineet sekä kaikki helposti syttyvä on kaukana työskentelypisteestä.

1) Kaakelille tai lasilevyille levitetään öljyä pensselillä, ei kuitenkaan liikaa, ettei öljy leviä painettaessa paperiin. Noin teelusikallisella voi aloittaa, sopivan öljyn määrän löydät kokeilemalla muutamia kertoja savustusta.

2) Kaakeli käännetään ylösalaisin kynttilän tai ulkotulen päälle ja liikutellaan tulen päällä, jotta koko pinta savustuu mustaksi noeksi.

3) Nokeentuneeseen laattaan asetellaan lehti, heiniä tms. ja painellaan varovasti nokiseksi.

4) Nokinen lehti nostetaan pois ja painetaan se paperiin kevyesti käsin tai grafiikan telaa apuna käyttäen. Nokisen luonnonmateriaalin ja käden välissä voi käyttää suojaavaa paperia. Lopuksi lehti tai muu leimasin poistetaan ja savusta syntynyt kuva on siirtynyt paperille.

Uudelleen painettaessa laattaa kannattaa savustaa uudelleen, jotta painojälki pysyy hyvänä. Paperina kannattaa käyttää hieman karkeaa paperia, ei kuitenkaan liian huokoista, ettei liiallinen öljy muodosta paperiin tahroja. Liian liukaspintaaisessa paperissa ruokaöljy ei välttämättä imeydy nokea paperin pintaan. Toinen vaihtoehto on levittää öljyistä nokea lehdelle siveltimen tai telan avulla. Painamisen voi jättää kokonaan välistä ja maalata nokinen laatta palettina pois pyyhittäviä savumaalauksia suoraan laattaan tai paperiin. Öljyn ja noen saa laatasta pois kankaalla pyyhkimällä, vettä tai saippuaa ei välttämättä tarvita.

Materiaalit ja tarvikkeet: Lasilevy tai kaakeli, öljy (esim. rypsiöljy tai muu ruokaöljy), tulitikut, kynttilä tai ulkotuli, paperia tai kangasta, sammutusvälineet. Tarvittaessa siveltimet ja grafiikantelat.

V Juhlat ja tapahtumat puutarhassa

Ihmisten kokoontumiset, juhlat ja tapahtumat ovat ympäristötaiteelliselle ja paikkaa kunnioittavalle työskentelylle ominaisia. Juhlat voivat olla värikkäitä aloituksia tai lopetuksia erilaisille ympäristötaide- tai puutarhaprojekteille, joissa herkullinen ja kauniisti aseteltu ruoka, musiikki, tanssi, runous, performanssit sekä juhlapaikan mielenkiintoiseksi laittaminen tai vaikkapa julkistettava ympäristötaideteos muodostavat monia aisteja hermistävän kokonaisuuden. Juhlien järjestäminen ympäristötaidetoiminnan yhteydessä on osa kokemuksellista ympäristökasvatusta.

Taideperustaisen ympäristökasvatuksen yksi tehtävä on kiinnittyä jokapäiväisten merkitysten ympärille. Tästä näkökulmasta erityisesti ruokaan kiteytyy paljon itsestään selviltä vaikuttavista ympäristöllisiä teemoja ja unohdettua symboliikkaa, joiden kokemuksellinen käsittely voi lisätä kunnioitusta ruokailua ja ympäristöä kohtaan. Pysähtyminen syömään konkretisoi myös jokaiselle aistivoimaisesti sen, miten maan tuottama sato ja sieltä nostetut kasvit tulevat osaksi meitä.

Ruoka ja sen valmistaminen on erityisesti puutarhassa tapahtuvassa kasvamisessa ja oppimisessa se side, joka liittyy sen osaksi arkea ja juhlaa, luovaa työskentelyä ja ympäristöä. Yhdessä kasvatettu, valmistettu ja nautittu ruoka kokoaa arjen työn ja juhlan syyn saman pöydän ääreen.

Niin ruoanlaiton taitoa kuin taidetta yhdistää prosessin kokonaisvaltainen ote niin makujen, kauneuden, hajujen kuin käsityön kautta. Ideointi sekä luova ennakkoluulottomuus liittyvät molempiin. Niin ruuan kuin taiteen eri vivahteiden kokeminen herättelee eri aisteja, tuntemuksia, makuhermoja ja ruoan visuaalisuuden kokemista. Eri ruoka-aineisiin liittyvät symboliset ja vertauskuvalliset sisällöt tuovat aterioiden ideointiin ja ruokailuun kulttuurisia ja käsitteellisiä merkityksiä.

Vuoden kierron juhlat

Juhlille ominaista on rituaalimaisuus ja jatkuvuus, sillä vuodesta toiseen juhlitaan saman aiheen äärellä, suurin piirtein samoihin aikoihin. Aikaan vaikuttaa puutarhassa kalenterin lisäksi luonnon oma rytmi. Puutarhan juhlissa huomio kiinnittyy vuoden kiertoon, valoon ja kasvuston muuttumiseen.

Kasvukauden kiihtyessä ja kasvustojen runsastuessa värit lisääntyvät ja syvenevät, kunnes sadonkorjuu

tyhjentää maan. Satokausi ja säilönnän taito määrittää kulloinkin saatavat raaka-aineet, jolloin juhlaruoka ilmentää konkreettisesti vuodenkiertoa.

Puutarhan erilaisissa juhlissa ruoka on erityisessä osassa siksi, että se on yhdessä kasvatettua. Siementen matka pöytään valmiiksi ateriaksi on vaatinut kosketusta maahan, viljelytaitoja ja tietoa kasvun prosessista. Puutarha esteettisenä kokonaisuutena on muodostunut ajan ja luonnon kanssa yhteistyössä. Puutarhassa koettu visuaalisuus on värittänyt maisemaa ja sen palstanjakojen, kasvuston värien rytmittämisen ja kokonaistunnelman eteen on tehty suuri määrä ruumiillista ja ajatuksellista työtä. Juhla voi olla vastakohta arjelle, mutta arjen työn ymmärtäminen juhlana voi olla lumoava kokemus.

Kirjallisuus

Rinne, P. 1995. Ruoka – arjen taidetta. S.75–87. Teoksessa Mantere, M.-H. (toim.) Maan kuva. Helsinki. Taideteollinen korkeakoulu.

Puutarhan sato, värit, muodot ja materiaalit ovat osa juhlaa. Viereisellä sivulla puutarhan värit -teemaisen viikon huipennus, syötävän värikäs kakku

Utopiha

Kesäkahvila Utopiha oli tila kaikenikäisten puutarhakulttuurille, jonka toimintaan kuului lähiruokaa, taidetta, suomalaisia ja itämaisia perinteitä telttasaunasta joogaan sekä näitä kaikkia yhdistävää ennakkoluulotonta kokeilumieltä. Kahvila kokosi yhteen uudesta ja perinteisestä puutarhakulttuurista nauttivat kävijät. Kahvila tarjosi myös ympäristökasvatuksellisen työpaikan nuorille 16–17-vuotiaille työntekijöille.

Utopihassa spontaanit ja performatiiviset hetket olivat tuttuja. Kahvilalla vieraili muun muassa oraakkeli taikaesineidensä kanssa ja vastaili halukkaiden kysymyksiin niin politiikasta, rakkaudesta kuin kylmästä säästä. Nuoret tanssijat ja muusikot esiintyivät omenapuiden alla. Yhteisötaideprojekti Kukkapenkki mahdollisti kahvilavieraalle mahdollisuuden tarttua kynään tai maalipurkkiin sekä pohtia kahvilalla oleilun lomassa elämänsä tärkeimpiä asioita.

Kahvilan työntekijät painottivat paikallista ja ympäristöllistä näkökulmaa ruoka-annosten suunnittelussa ja tarjoiluissa. Utopihassa tarjoiltiin vuodenkierron mukaista, kasvitarhan omasta sadosta ja villiyrteistä valmistettua ruokaa. Ruoka-annosten ulkonäkö oli harkiten aseteltu ja annokset tarjoiltiin Utopihan vieressä kasvaneen omenapuun rungosta tehdyiltä lautasilta. Kahvilalle sai tulla oleilemaan ilman ostamista ja nauttimaan maisemallisesti ja kulttuurihistoriallisesti vaikuttavasta ympäristöstä.

Kahvilan rakentamisvaiheessa puusepät hyödynsivät mahdollisimman paljon kierrätysmateriaaleja. Jotta Utopiha istuisi puutarhaan ja sen kulttuurihistorialliseen jatkumoon, rakennuksen räystäät sekä ikkunanpuitteet maalattiin alkuperäisiä kasvitarhan rakennusten värejä jäljitellen vaaleansinisiksi ja punaisiksi. Rakennus sijoitettiin puutarhan halki kulkevan pitkän hiekkatien päähän, kaikkia aisteja virkistäväksi päätepisteeksi matkalla kasvimaiden ohi.

Oikealla nuorten ideoimia ja toteuttamia ”Utopihan yrttien vartijoita” kahvilan seinällä. Ukot tehtiin rakentamisesta ylijääneistä puupalikoista

